МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Дагестан

ГКУ РД "ЦОДОУ ЗОЖ"

ГКОУ "Бутушская СОШ Ботлихского района"

СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
Заместитель директора по УВР	Директор ГКОУ РД "Бутушская СОШ"
Омарова Г.Д.	Магомедов К.А.
31.08.2023г.	31.08.2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по предмету «Родной язык» для 2 «в» класса.

к. Бутуш 2023

ПРОГРАММАЯЛЪЕ БАЯН

Программа хIадур гьабулаго, кьочIое росун руго Байбихьул школалъул лъайкьеялъул федералияб пачалихъияб стандарт[1], гьединго Тарбия кьеялъул мисалияб программаялъулъ[2] загьир гьарурал цIикIкIараб кIваралъул мурадал ва масъалаби.

Жакъасеб школалда тIадаб борч ккола гIун бачIунеб гIелалъе гъваридаб ва щулияб гIелмияб лъай кьей, гьеб жидер практикаялъулъ хIалтIизабизе ругьун гьари, дунялалдехун материалистияб бербалагьи лъугьинаби.

Гьеб масъала гIумруялде бахъинабиялъулъ кIудияб бакI ккола рахьдал мацIалъ.

Байбихьул классазда рахьдал мацI малъула кIиго аслияб мурад яшавалде бахъинабизе:

1. НахъгIунтIиялъулаб мурад (мацIалъул хIакъалъулъ бугеб гIелмуялъул аслиял бутIабазулгун лъай-хъвай гьаби ва гьелъул кьучIалда цIалдохъабазул логикияб пикру ва гIаламаталгин символикияб бичIчIи лъугьинаби);

2. Социокультурияб мурад (цIалдохъабазул хурхен гьабиялъулаб бажари лъугьинаби: кIалзул ва хъвавул калам, монологияб ва диалогияб калам, гьединго, грамматикиял гъалатIал риччачIого, хъваялъул бажари цебетIезаби).

---

[1] Федералияб стандарт тасдикъ гьабун буго Россиялъул Федерациялъул лъай кьеялъул министерствоялъул приказалдалъун кIиазаралда къоло цоабилеб соналъул лъеберalда цоабилеб маялда, № 286 (Россиялъул Федерациялъул юстициялъул министерствоялъ гьелъул регистрация (хъвай-хъвагIай) гьабун буго кIиазаралда къоло цоабилеб соналъул щуабилеб июлалда, № 64100

[2] Тарбия кьеялъул мисалияб программа тасдикъ гьабун буго гIаммаб лъай-кьеялъул федералияб цIалулгун методикияб цолъиялъул хIукмуялда рекъон (кIиазаралда къоабилеб соналъул кIиабилеб июналда хъвараб протокол, № 2/20).

Гьединго байбихьул классазда авар мацI лъазабиялъ кумек гьабула гьал хадусел суалал тIуразе:

а) тIолго инсаниябгин моралияб бечелъи ботIролъе боси, творческияб къагIидаялъ хIалтIиялъул бажари цебетIезаби;

б) сверухъ бугеб хIакъикъаталъул, гIадамазул жамгIияталъул ва тIабигIаталъул хIакъалъулъ лъималазул бугеб цо чIванкъотIараб бичIчIи бечелъизаби;

в) жалго жидедаго чIун, хIалтIиялъул къагIидаби лъай;

г) цIалул дарсазде, тIехьалде (лъаялъул иццалде) интерес бижизаби.

Авар мацI лъазабулаго, пайда босула аслиял дидактикиял принципаздаса. Гьелъул магIна ккола щивав цIалдохъанасул хаслъи хIисабалде боси, тартибалда материал лъазаби ва гьеб гъваридго бичIчIи. **Курсалъул гIаммаб характеристика**

Авар мацIалъул кумекалдалъун программаялъ кIвар буссинабун буго «Филология» абураб гIелмияб бутIаялъул гьал хадусел масъалаби тIуразариялде:

1. ДагъистаналъулмацIал ва маданиятал батIи-батIиял рукIиналъул ва гьел цоцада рухьарал рукIиналъул хIакъалъулъ авалияб бичIчIи лъугьинаби;
2. КIалзул ва хъвавул диалогияб ва монологияб калам цебетIезаби;
3. Цоцада хурхен гьабиялъулаб бажари цебетIезаби;
4. РухIияб ва эстетикияб бичIчIи лъугьин;
5. Творческияб къагIидаялъ хIалтIиялъул бажари цебетIезаби.

Рахьдал мацI малъиялъул мурадалде щвезе, программаялъ гьал хадусел практикиял масъалаби тIуразаризе рихьизарун руго:

– цебе лъураб мурадалда ва масъалабазда рекъон мацIалъул алатал тIасарищиялъул бажари, цIалдохъабазул калам, рекIелъ щибниги жо цебечIезабизеги гъваридго пикру гьабизеги бугеб гьунар цебетIезаби;

– авар мацIалъул гIуцIиялъул ва системаялъул, ай лексикаялъул, фонетикаялъул, графикалъул, орфографиялъул, орфоэпиялъул, морфемикалъул (рагIул гIуцIиялъул), морфологиялъул ва синтаксисалъул хIакъалъулъ бищунго гIадатиял баянал цIалдохъабазе щвей;

– жиндирго пикру бицине, захIматаб гуреб хъвавул текст гIуцIизе, диалогалъулъ гIахьаллъизе, битIун хъвазе ва цIализе бугеб бажари лъугьинаби;

– жиндирго калам камиллъизабизе хIаракат бахъи, мацI лъазабизе гъира бижизаби, мацIалъул бацIцIалъи цIуниялъулъ жалги гIахьалал рукIин цIалдохъабазда бичIчIи, гьезулъ мацIалдехун бугеб къиматаб бербалагьи цIикIкIинаби.

Авар мацIалъул курс байбихьула хъвазе-цIализе малъиялдаса. ХъвазецIализе малъула сентябралдаса байбихьун апрелалде щвезегIан. Лъималазда материал лъаялда бан, мугIалимасул ихтияр буго хъвай-цIали малъизе бихьизабураб заман дагь гьабизе, ялъуни цIикIкIинабизе. Хъвазе-цIализе малъула гьаркьилаб аналитикиябгин синтетикияб методалдалъун. ХъвайцIали малъиялъул масъалаби цIализе малъиялъул дарсаздаги хъвадаризе ругьун гьариялъул дарсаздаги тIурала, ай хъвай-цIали малъи ккола цадахъаб тадбир: цIализе малъиялда цадахъ хъвадаризеги ругьун гьарула, гьебги щула гьабула, калам цебетIезабиялъул хIалтIаби тIоритIулаго.

Хъвай-цIали малъи гIуцIун буго кIиго бутIаялдасан:

1. ХIадурлъиялъул заман;

2. ХIарпал малъулеб (букварияб) заман.

Гьеб кIиябго заманалда мугIалимас унго-унгояб кIвар кьезе ккола лъималаз гьаркьал ритIун рахъиялде, гьезда хъвазе-цIализе малъиялде, гьезул рагIул нахърател бечед гьабиялде, калам цебетIезабиялде.

Дарсазда лъимал ругьун гьарула предложениял рагIабазде, рагIаби слогазде риххизе; рагIабазулъ гьаркьазул тартиб бижизабизе, гьезда гьоркьоб бухьен чIезабизе. Лъималаз лъазабула гьаркьал хIарпаздалъун рихьизаризе; рагIаби, слогал гIуцIизе ва цIализе; бичIчIун, битIун цин слогалккун, цинги рагIабиккун предложениял ва цоцазда хурхараб калам цIализе.

ЦIализе ругьун гьариялда цадахъ лъималазда хъвазеги малъула. Гьел ругьун гьарула гьаркьал хIарпаздалъун хъвазе, къотI-къотIараб азбукаялъул кумекалдалъун хIарпаздасан, слогаздасан рагIаби данде гьаризе, хъвавул ва басмаялъулаб тексталдаса хIарпал ва рагIаби битIун хъвазе, мугIалимас абурал хъваялъулъги цIалиялъулъги батIалъи гьечIел рагIаби ва гьединал рагIабаздасан данде гьарурал къокъал предложениял хъвазе, предложениялъул авалалда ва гIадамазул, хIайваназул цIаразул бетIералда кIудияб хIарп хъвазе.

БитIунхъваялъул ва цIалиялъул иш мурадалде щвеялъе гIоло цIикIкIараб кIвар кьола рагIулъ ва слогалъулъ щибаб гьаракь батIабахъиялде ва бихьизабиялде, гьел гьаркьазул тартиб ва цоцазда гьоркьоб бухьен чIезабиялде; цIалдохъабазул каламалъул лугби камиллъизариялде ва гьаркьал, слогал, рагIаби битIун абиялде.

Хъвай-цIали малъиялъул дарсазда лъималазул цогидазухъ гIенеккизе, мугIалимасул ва цогидал цIалдохъабазул калам тIубанго бичIчIизе бугеб бажари камил гьабула. Лъимал ругьунлъула классалда цере кIалъазе, мугIалимас лъурал суалазе жавабал кьезе, къваригIараб жо гьикъизе, цIалараб жоялъул, лъагIалил species унктаргаб заманалда жаниб гIадамаз гьабулеб хIалтIул хаслъиялъул ва хисардулеб тIабигIаталда хадуб жидерго халкквеязул, ралагьарал фильмазул хIакъалъулъ бицине.

Гьединго хъвай-цIали малъиялъул дарсал тIоритIулаго, цIалдохъабазул лъугьуна цIалиялъул бищун гIадатаб бажари. ТIоцебесеб классалда лъимал ругьунлъула бичIчIун, битIун, гIедегIичIого цIализе, тIехьгун ва текстгун хIалтIизе.

Хъвазе-цIализе малъулелъул, лъималазул психологиял хаслъабиги хIисабалде росун, мугIалимас дарсазда батIи-батIиял хIалтIаби тIоритIула, гьединго лъимал тIамула свак чучиялъе физкультминутка, расанди гьабизе ва кучIдул ахIизе.

Хъвазе-цIализе малъун хадуб, авар мацIалъул курс лъазабизе байбихьула. Авар мацIалъул курс гIуцIун буго гьал хадусел бутIабаздасан:

Фонетика ва орфоэпия, графика, лексика, рагIул гIуцIи (морфемика), грамматика (морфология ва синтиксис);

БитIунхъвай (орфография) ва лъалхъул ишараби лъеялъул къагIидаби (пунктуация);

Калам цебетIей.

Программаялда авар мацIалъул курсалъул хIакъалъулъ, лъималазул гIелазул хаслъабиги хIисабалде росун, бищун гIадатал (авалиял) баянал кьун руго. МацIалъул гIемерисел бутIаби (разделал) ва темаби щибаб классалда такрарлъула. Гьелъ рес кьола, лъималазул лъаялъул даражаги хIисабалде босун, гьел мацIалъул бутIаби ва темаби гъварид ва гIатIид гьаризе.

Фонетикаялда ва графикаялда хурхараб аслияб лъайги, бажариги, ругьунлъабиги цIалдохъабазе щола 1 ва 2 классалда. Гьеб заманалда цIалдохъабазе щола гьаркьазул ва хIарпазул, рагьаралги рагьукъалги гьаркьазул, геминатазул ва лабиалиял гьаркьазул, алфавиталъул, ударениялъул ва слогалъул хIакъалъулъ авалиял баянал. Лъималазда бажарула рагIулъ гьаркьал битIун абизе, абураб ва хъвараб рагIулъ гьаркьал ва хIарпал дандекквезе, алфавиталда ругел хIарпазул цIарал битIун абизе, рагIулъ

гьаркьазул тартиб чIезабизе, хIарпал гьоркьор риччачIого ва гьезул бакI хисичIого рагIаби хъвазе, слогалккун рагIаби рикьизе, рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратIарахъизе, лабиалиял гьаркьал битIун абизе ва рагIулъ гьел хIарпаздалъун битIун рихьизаризе, геминатал битIун абизе ва рагIулъ гьел хIарпаздалъун битIун рихьизаризе

Текст. Бухьараб калам цебетIезаби абураб бутIаялъулъ аслияб бакI ккола тексталда тIад гьабулеб хIалтIиялъги гьеб текст бичIчIизе ва гIуцIизе, гьединго тексталда тIаса жиндирго пикру бицине ругьун гьариялъул хIалтIабазги. Предложениялдаго гIадин, щибаб классалда тексталда тIад хIалтIула тIубараб цIалул соналда. ХIакъикъаталда кIалзул ва хъвавул формаялда тексталда тIад хIалтIи щибаб дарсида гьабула. Гьедин лъималазухъа бажарула авар мацIалда тIаса щвараб лъаялдаса жидер калам цебетIезабиялъулъ пайда босизе.

«Текст. Бухьараб калам цебетIезаби» абураб разделалъулъ тексталда тIад гьабулеб хIалтIи гьал хадусел бутIабаздасан гIуцIун буго:

– тексталъул хIакъалъулъ бичIчIи (текст ккола магIнаялъул ва грамматикияб рахъалъ кIиго я цIикIкIун цоцазда рухьарал предложениял); текст ва гIаммаб темаялъ цолъизаричIел, батIаго ругел предложениял цоцаздаса ратIа гьариялъул бажари лъугьинаби;

– тексталъул тема (тексталъулъ цо сундулниги хIакъалъулъ бицунеб жоялда тема абула); тексталъул тема чIезабизе бажари, ай тексталъулъ сундул хIакъалъулъ бицунеб бугебали бихьизаби;

– тексталъул аслияб пикру; мугIалимасул кумекалдалъун тексталъул аслияб пикру загьир гьабизе бажари;

– тексталда цIар лъей; тексталда цIар лъезе бажари (тексталъул аслияб пикруялде ва гьелъул темаялде мугъги чIван);

– текстальъул гIуцIи; хабарияб текст бутIабазде биххизе бажари (байбихьи, аслияб бутIа ва ахир);

– текстальъул бутIабазда гьоркьоб бугеб бухьен; текстальулъ жидер кумекалдалъун аслияб бутIа ва байбихьи яги аслияб бутIа ва ахир цоцазда рухьарал рагIаби ратизе бажари; гIуцIулеб текстальъул бутIабазда гьоркьоб бухьен чIезабизе бажари;

– текстальъул щибаб бутIаялда жанир ругел предложениязда гьоркьоб бухьен; жидер кумекалдалъун предложениял цоцазда рухьарал рагIаби ратизе бажари, масала: цIарубакIал, союзал;

– текстальъулъ сипат-сурат гьабиялъул ресал; текстальулъ метафорал, эпитетал, дандекквеял, олицетворениял рихьизаризе бажари; гьел киналго жидер каламалъулъ хIалтIизаризе бажари;

– текстазул тайпаби: хабарияб текст, сипатияб текст ва пикрияб текст (лъай-хъвай гьаби);

– изложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи; хIадурараб, яги киназго цадахъ гIуцIараб, ялъуни живго жиндаго чIун гIуцIараб планалда рекъон чидар текст (лъилниги сундулниги хIакъалъулъ сипат-сурат гъорлъе ккезабун ялъуни жиндирго пикру загьир гьабун) цIи гьабун хъвазе бажари;

– сочинениялъул хIакъалъулъ бичIчIи (бицун ва хъван); сюжетиял суратазда яги цо сураталда тIасан, гьединго цо кинаб бугониги темаялда тIасан текст гIуцIизе бажари; цебеккунго киналго гIахьаллъун дандбараб текст хъвазе бажари;

Тексталда тIад хIалтIулаго, хIисабалде росула гьелъул хIасил, гIуцIи ва сипат-сурат гьабиялъул ресал.

Каламалъул культура борхизабиялъе гIоло программаялъ тIалаб гьабулеб буго ричIчIизе бигьаял гьал хадусел литературиял нормабазулгун лъай-хъвай гьабизе:

– рагӀаби битӀун аби (орфоэпиял нормаби);

– предложениял битӀун гӀуцӀи ва рагӀабазул дандраязулъ рагӀабазул формаби битӀун хӀалтӀизари (грамматикиял нормаби);

– магӀнаялъул рахъги хӀисабалде босун, рагӀаби битӀун хӀалтӀизари (рагӀаби хӀалтӀизариялъул къагӀидаби).

ЦӀалдохъанасул калам цебетӀезабиялъулъ хӀакъикъиял хӀасилал кьезе ккани, гьезда литературияб мацӀалъул нормабиги сипат-сурат гьабиялъул ресалги лъай гӀоларо, къваригӀуна авар мацӀалъул ва цӀалиялъул дарсазда, гьоркьоса къотӀичӀого, текстазул анализ гьабизе.

Литературияб мацӀалъул нормабазда тӀад хӀалтӀи практикияб къагӀидаялъ гьабула. Гьеб хӀалтӀи тӀобитӀула, рахьдал мацӀалъул темаби лъазарулагоги, класс тун къватӀисел дарсаздаги, изложениял ва сочинениял хъвалагоги, цӀалиялъул дарсаздаги тӀубараб цӀалул лъагӀелалъ. ЦӀалдохъаби ругьун гьаризе ккола каламалъулъ ккарал гъалатӀал цоцаз ритӀизаризе ва батӀи-батӀиял тайпабазул словараздаса пайда босизе.

ЦӀалдохъабазул калам цебетӀезабиялъе чара гьечӀого хӀажалъула тайпа цоял членалгун гӀадатал предложениялги кӀиго гӀадатаб предложениялдасан гӀуцӀараб журарал предложениялги цоцазда дандекквезе, битӀараб каламгун предложениялда хадуб халкквезе, нахърилълъиналъул союзрагӀабигун ва союзрагӀаби гьечӀого журарал нахърилълъарал предложениязулгун лъайхъвай гьабизе.

БитӀараб каламгун предложениялги нахърилълъиналъул союзрагӀабигун ва союзрагӀаби гьечӀого журарал нахърилълъарал предложениялги байбихьул классазда лъазаруларо. Амма лъималаз, изложениял ва сочинениял хъвазе хӀадурлъулаго, гьединго творческиял хӀалтӀабазулъ риччарал гъалатӀазул анализ гьабулаго, гьезул хаслъабазулгун лъай-хъвай гьабула. Гьелда тӀадеги, нилъеда лъала байбихьул классазул цӀалдохъабаз жидер кӀалзул ва хъвавул

каламалъулъ гьединал предложениял гIатIидго хIалтIизарулеллъи. Гьединлъидал мугIалимас хIаракат бахъизе ккола гьезул гIуцIиги гьел каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъиги лъималазда бичIчIизабизе.

МугIалимас, гьоркьоса къотIичIого, кIвар кьезе ккола цIалдохъанасул, гъалатIал риччачIого, битIун хъвазе бугеб бажари цебетIезабиялде. Гьелъие программаялда кьун руго хIарпаздалъун гьаркьал рихьизариялъул, цо мухъида инчIел рагIаби цоги мухъиде, слогазде рикьун, росиялъулги, рагIаби ратIа тIун хъваялъулги, кIудияб хIарп хъваялъулги къагIидаби.

Берцинго хъваялъе, хатI куцаялъе программаялда хасаб заман бихьизабун гьечIо. Гьединлъидал щибаб грамматикаялъул дарсида 8–10 минуталъ мугIалимас тIадчIей гьабула цIалдохъабаз хъвалебщинаб жо берцингоги бацIцIадгоги букIинабиялде. Гьаниб кьола хатIалъул хашлъи тIагIинабиялде руссарал ругьунлъиялъул тIадкъаял, рихьизарула мисалиял хIарпал ва рагIаби.

Дидактикаялъул кIвар бугел суалазул цояб ккола контролиял (хъвавул) хIалтIабазул хIасилазул кьучIалда цIалдохъабазул лъайгун бажари борцин ва къимат лъей. Байбихьул классазда авар мацIалъул хъвавул хIалтIабазул аслиял тайпабилъун ккола: тIаде балагьун текст хъвай, эркенаб диктант, гIинзул ва берзул диктант, творческияб диктант, хIадурлъиялъул ва тIасабищул диктант, ругьунлъиялъул изложениял ва сочинениял.

ЦIАЛУЛ КУРСАЛЪУЛ ГIУЦIИ

2 КЛАСС

РагIи, предложение, текст

Каламалъул бутIа хIисабалда рагIи. Предложениялъулъ рагIаби, тексталъулъ предложениял магIнаялъул рахъалъ цоцада рухьин. Каламалъул

бутIаби хIисабалда предложение ва текст. Каламалъулъ предложениялъ тIубалеб аслияб хъулухъ. Каламалъул бутIа хIисабалда текст.

Гъаркьал ва хIарпал

Гъаркьал ва хIарпал. Рагьарал гъаркьал ва хIарпал. Рагьукъал гъаркьал ва хIарпал. КъосинчIого рагIабазулъ гьел битIун абизе, цIализе ва ратIа гьаризе лъай.

Е, ё, ю, я хIарпал. Рагьукъаб гъаракь **[й]** ва **й** хIарп.

Авар мацIалъе хасиятал рагьукъал гъаркьал ва хIарпал: **гь, гъ, гI, кь, къ, кI, лъ, тI, хь, хъ, хI, чI, цI**.

Щ, ш рагьукъал гъаркьал ва хIарпал.

Геминатал (хIухьелалъул тIадецуй кутаклъизабун абулел) ва гьел рихьизарулел хIарпал: **кк, кIкI, чч, чIчI, сс, хх, цц, цIцI, лълъ.**

Лабиалиял (кIутIби цере цIутIизарун рахъулел) гъаркьал ва гьел рихьизарулел хIарпал: **кв, ккв, кIв, кIкIв, къв, къв, хв, хъв, хъв, щв, шв, гъв, гъв, гв, чIв, цв, цIв.**

Ъ гъаракь ва хIарп. **Ь** хIарп. Гьез тIубалеб хъулухъ.

Алфавит. ХIарпазул цIарал. Алфавиталъул кIвар.

РагIи ва слог. РагIи слогазде бикьи. Цо мухъида инчIеб рагIи цоги мухъиде, слогазде бикьун, босиялъул къагIидаби.

Ударение. РагIабазул магIна хисиялъулъ ударениялъул бугеб кIвар. РагIулъ ударение бугебги гьечIебги слог.

Калам

Калам ва гIумруялда жаниб гьелъул бугеб кIвар. КIалзул ва хъвавул калам. Каламалъул этика. Салам кьеялъул рагIаби.

Предложение ва текст

Каламалъул бутIа хIисабалда предложение. Предложениялъулъ рагIабазда гьоркьоб бугеб бухьен чIезаби (суалаздалъун).

Предложениялъул авалалда кІудияб хІарп хъвазе, ахиралда тІанкІ, суалияб ва ахІул ишараби лъезе ругьун гьари. Предложениялда жаниб магІнаялъул рахъалъ цІикІкІараб кІвар жиндир бугеб рагІи, гьаракь борхизабун, бихьизабизе ругьун гьари.

Текст. Тексталъул гІаламатал, тексталъулъ предложениял магІнаялъул рахъалъ цоцазда рухьин, тексталда цІар лъей. Абзац. Тексталъул тайпаби.

Каламалъул бутІаби

Предметал, предметазул гІаламатал ва предметазул ишал рихьизарулел рагІаби (дандекквей).

Предметияб цІар (лъай-хъвай гьаби). ГІаммаб магІна. Предметияб цІаралъул суалал**: щив? щий? щиб? щал?** Каламалъулъ предметияб цІаралъул бугеб кІвар.

ГІадамазул цІаразул, фамилиязул ва инсул цІаразул, хІайваназда лъурал тІокІцІаразул, улкабазул, шагьаразул, росабазул, къватІазул, гІоразул, хІоразул, мугІрузул цІаразул бетІералда кІудияб хІарп. Цолъул ва гІемерлъул формаялда предметияб цІар хиси (практикияб къагІидаялъ лъай-хъвай гьаби).

Глагол (лъай-хъвай гьаби). ГІаммаб магІна. Глаголалъул суалал: **щиб гьабураб? щиб лъугьараб? щиб гьабилеб? щиб гьабизе бугеб? щиб гьабулеб? щиб гьабулеб бугеб?** Каламалъулъ глаголазул бугеб кІвар. Глаголал цолъул ва гІемерлъул формаялде хиси. Глаголал батІи-батІиял заманазде хиси (халкквезе). ГІага-шагараб магІнаялъулги гІаксаб магІнаялъулги глаголал.

Прилагательное (лъай-хъвай гьаби). ГІаммаб магІна. Прилагательноялъул суалал: **кинав? кинай? кинаб? кинал?** Прилагательноял каламалъулъ хІалтІизари. Прилагательноял цолъул ва гІемерлъул формаялде хиси. ГІага-шагараб магІнаялъулги гІаксаб магІнаялъулги прилагательноял. **Текст. Бухьараб калам цебетІезаби**

Тексталъул тема. Текст ва гIаммаб темаялъ дандрачIел, ратIатIурал предложениял дандекквей. Тексталъулъ предложениял магIнаялъул рахъалъ цоцазда рухьин.

Тексталда ва гьелъул бутIабазда цIар лъей. Тексталда жанир аслияб магIна загьир гьабулел рагIаби.

Тексталъул тайпаби: хабариял, сипатиял ва пикриял (лъай-хъвай гьаби). Хабарияб тексталъул бутIаби: байбихьи, аслияб бутIа ва ахир (лъайхъвай гьаби). Тексталъул цIияб мухъ.

Изложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи кьей. Хабарияб тексталъул 30 – 45 рагIи бугеб изложение хъвай.

Сочинениялъул хIакъалъулъ бичIчIи кьей. МугIалимасул нухмалъиялда гъорлъ сураталдасан яги суратаздасан текст гIуцIи ва хъвай. Лъималазул гIумруялъул, хIалтIул, хIайваназул, хIаязул, цIалул ва гь.ц. хIакъалъулъ текст гIуцIи. Киназго цадахъ 30 – 40 рагIи бугеб хабарияб текст гIуцIи.

ЛъагIалида жаниб малъараб материал такрар гьаби

Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ва хIарпал. Каламалъул бутIаби: предметияб цIар, прилагательное ва глагол. Каламалъул бутIаби хIисабалда текст ва предложение.

АВАР МАЦIАЛЪУЛ КУРС ЛЪУГIУН ХАДУБ КЬОЛЕЛ ХIАСИЛАЛ

Напсиял хIасилал

Байбихьул школа лъугIарал цIалдохъаби гьал хадусел напсиял хIасилазде щола: ***гражданиябгун патриотикияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– жиндирго ВатIаналдаса, Россиялъул ва Дагъистаналъул миллатаздаса гьезул тарихалдаса чIухIиялъул асар бижизаби;

– жив цо кинаб бугони къавмалъул ва миллаталъул чи вукIинги, Дагъистан республикаялъул пачалихъияб мацI хIисабалда авар мацIалъул бугеб кIварги бичIчIи;

– цоцазда рухьарал, амма цоцазда релълъинчIел тIабигIаталдехун, миллатаздехун, маданиятаздехун ва диназдехун цолъи цIунараб, ай кIибикьичIеб, обществоялда гIадамазул гIумруялда, гьезул гьоркьоблъиялда бухьараб бербалагьи бижизаби;

– цогидал миллатазул маданияталдехун ва гьезул тарихалдехун, гьединго батIияб пикруялдехун цIуна-къараб балагьи бижизаби; ***рухIияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– обществоялда чиясул хьвада-чIвадиялъул къагIидабазул ва гIадамазул гIумруялда, гьезул гьоркьоблъиялда бухьараб (ай социалияб) ритIухълъиялъулги эркенлъиялъулги кьучIалда жинца гьарурал ишазул жавабчилъиги жибго жиндаго чIараб, цогиялда бухьинчIеб хасиятги цебетIезаби;

– цогидал гIадамазул сахлъиялъе зарар гьабулеб хьвада-чIвадиялде дандечIей; ***эстетикияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– эстетикиял бичIчIиял, хIажалъаби ва бечелъаби лъугьинари;

– цогидал ва жиндирго миллаталъул творчествоялъул, маданияталъул, батIи-батIияб искусствоялъул, гьезул ругел гIадатазул адаб-хъатир гьаби;

– жиндирго пикру загьир гьабизеги лъилгунниги гьоркьоблъи, бухьен гьабизеги авар мацIалъул бугеб кIвар бичIчIи;

– тIадкIалъай бугеб, дагIбадулаб ахIвал-хIалалдаса ворчIизе нух батиялъул бажари цебетIезаби; ***сахлъи цIуниялъул тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– хIинкъи гьечIеб, паракъатаб, чорхое (сахлъиялъе) пайдаяб гIумру гьабизе мурад лъей; творческияб хIалтIуде гьира ккезаби, ай творческияб къагIидаялъ хIалтIизе бугеб бажари цебетIезаби; материалиял ва рухIиял бечелъабазул тIалаб-агъаз гьабизе бажари; ***захIматалъул тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– цогидал гIадамазе кумекалъе хIадурав, ният лъикIав, хIалхъублъи гьечIев, гIадамазе лъикIлъи гьабулев инсан вахъинави;

– гIел бащадазда ва цIикIкIаразда цадахъ хIалтIизеги щулияб гьоркьоблъи гьабизеги бугеб бажари цебетIезаби; ***экологияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– цебетIун хисулеб дунялалде черх ругьунлъизаби;

– тIабигIаталдехун цIуна-къараб балагьи букIинаби.

Метапредметиял хIасилал

Авар мацI лъазабиялъул хIасилалда байбихьул школалда цIалдохъаби ругьунлъула нахъгIунтIиялъулал хIалтIаби гьаризе (**Познавательные** УУД). Гьезда бажарула:

– мацIалъул батIи-батIиял бутIаби (гьаркьал, рагIаби, предложениял, текстал) дандекквезе, гьел мацIалъул бутIаби дандекквеялъе кьучI бихьизабизе;

– цо чIванкъотIараб гIаламаталдалъун мацIалъул бутIаби цолъизаризе;

– мацIалъул бутIаби (гьаркьал, каламалъул бутIаби, предложениял, текстал) ратIа-ратIаго лъеялъе кIвар бугеб гIаламат чIезабизе, мацIалъул бутIаби ратIа-ратIаго лъезе;

– цо чIванкъотIарал предметметал дандекквезеги, гьезул анализ ва синтез гьабизеги, гьел гIаммлъизаризеги, кинал ругониги гIаламатаздалъун

тIелазде рикьизеги, цоцада релълъинаризеги, гIиллаялъулабгин цIехрехалъулаб бухьен чIезабизеги, гьезда тIаса пикру загьир гьабизеги бажаризе, ай логикиял хIалтIаби гьаризе.

– цо кинаб бугониги хIалтIи гьабизе бажаричIони, гьелъие гIилла бихьизабизе ва хIасил гьабизе;

– мугIалимасул кумекалдалъун къокъго ва мухIканго дарсил мурад бицине;

– тIадкъаял тIуразариялъул цо чанго вариант дандекквезе, бищунго дандекколеб тIасабищизе (рихьизарурал критериязул къучIалда);

– кьураб планалда рекъон кIудияб гуреб лингвистикияб цIех-рех гьабизе, кьураб планалда рекъон проектияб тIадкъай тIубазе;

– хIасилал гьаризе ва мацIалъул материалалда хадуб тIоритIарал халкквеязул къучIалда далилалги рачун, гьел хIасилал тастикъ гьаризе; кьураб мацIалъул материалалъул анализ гьабулаго, мугIалимасул кумекалдалъун суалал гIуцIизе;

– информация щвеялъе гIоло тIехь тIасабищизе: ай информация щвезе, гьеб мухIкан гьабизе, къваригIараб словарь тIасабищизе;

– кьураб алгоритмалда рекъон рихьизарурал словараздаса ва цогидал тIахьаздаса информация балагьизе;

– мугIалимас бихьизабураб хал гьабиялъул къагIидаялъул къучIалда яги живго жиндаго чIун битIараб ва щакаб информация лъазе;

– цIикIкIаразул (педагогикиял хIалтIухъабазул, эбел-инсул ва гь.ц.) кумекалдалъун Интерneталдаса къваригIараб информация балагьизе;

– цIалул масъалаялда рекъон тексталъулаб, видео-, графикияб, гьаркьилаб информация букIинабизе ва гьелъул анализ гьабизе;

– таблицаялда, схемаялда кьураб лингвистикияб информация бичIчIизе.

Байбихьул школа лъугІулел цІалдохъаби ругьунлъула хурхен гьабиялъул хІалтІаби гьаризе (**коммуникативные** УУД). Гьезда бажарула:

– накъиталъе гІахьаллъи гьабулев чиясул гІадаб-хІурмат гьабизе, гьесухъ гІенеккизе, диалогалъулъ гІахьаллъизе (лъурал суалазе жавабал кьезе, суалал жинцаго лъезе, бичІчІулареб жо мухІкан гьабизе);

– тІадкъаял тІуразарулаго, гьалмагъасда цадахъ хІалтІизе: хІалтІаби гьариялъул ирга чІезабизе ва цІунизе, гъалатІазул хІакъалъулъ гьалмагъасда бицине, цогидазулгун данд бан гьоркьоб лъураб цІалул суал тІубазабиялъулъ гІахьаллъизе;

– батІи-батІиял пикраби рукІиналъе ва щибасул жиндирго хасаб пикру загьир гьабизе ихтияр букІиналъе мукІурлъизе;

– гІаммаб мурад цебе лъезе, гьеб тІубазабиялъул нухал ралагьизе; цадахъ гьабулеб хІалтІи щибасда гьоркьоб бикьизе, цадахъаб хІалтІулъ цоцазда хадуб халкквезе, дандрекъон кколеб хІалалъ жиндир ва сверухъ ругезул хьвада-чІвадиялъе къимат кьезе;

– лъилниги рахъ кквечІого, щивас загьир гьабураб пикруги хІисабалде босун, дагІба-рагІи къотІизе;

– мухІканго ва кьучІго жиндиро пикру загьир гьабизе;

– кьураб масъалаялда рекъон жиндирго пикру бицине;

– кинаб бугониги хІал лъугьинабулел шартІазда рекъон батІи-батІиял кІалзул ва хъвавул текстал гІуцІизе;

– цадахъаб хІалтІул, цо сунданиги хадуб халкквеялъул хІакъалъулъ, проектикияб тІадкъаялда тІасан цеве вахъун кІалъазе хІадурлъизе;

– цеве вахъун кІалъазе хІадурараб тексталъе иллюстративияб материал тІасабищизе.

Байбихьул школа лъугІулел цІалдохъабазул лъугьуна гьабулеб цІали низамалде ккезабизе бугеб бажариги (**регулятивные** УУД). Гьезда бажарула:
– жив хІалтІулеб бакІалда цІалиялъе рукІине кколел щартІал чІезаризе;

– кьураб мисалалдаги дандеккун, жиндирго хІалтІул хал гьабизе, къваригІараб жо тІаде жубазе, мисалалъе кьуралда дандеккечІони, жиндирго хІалтІи хисизе;

– мугІалимасда цадахъ малъулеб материалалъул тартиб чІезабизе;

– бищун кІвар бугел гІаламатал хІисабалдеги росун, предметал ва лъугьа-бахъинал тІелазде рикьизе ва ратІа-ратІаго лъезе;

– цІалулъ жинца кьолел лъикІал яги квешал хІасилазул гІилла бичІчІизе, нагагьлъун цІалулъ нахъе ккани, гьениса ворчІизе;

– каламалъул ва орфографиялъул гъалатІал ритІизаризе, гьарулел хІалтІаби дурус гьаризе;

– мацІалъул материалалда тІад хІалтІулаго, риччарал гъалатІал рихьизаризе, битІунхъваялда ва лъалхъул ишараби лъеялда хурхарал гъалатІал тІатинаризе;

– жинца гьарулел хІалтІабазул хІасилал цогидал цІалдохъабаз гьарулел хІалтІабазде дандекквезе, гьезие битІун къимат кьезе.

Предметиял хІасилал

2 КЛАСС

ЛъагІалил ахиралда цІалдохъаби ругьунлъула:

– текст ва предложение, предложение ва рагІи цоцаздаса ратІарахъизе; тексталъулъ предложение бихьизабизе;

– предложениялъул кІвар бугел гІаламатал рихьизаризе: тІубараб пикру бичІчІизаби, хасаб интонация букІин; кІалзул каламалъулъ щибаб предложениялъул интонация цІуни;

– жидеца бицунеб жоялъул мурадалде ва интонациялде балагьун, предложениял дандекквезе;

– предложениялъул авалалда кӀудияб хӀарп хъвазе, ахиралда тӀанкӀ, суалияб ва ахӀул ишараби лъезе;

– предложениялъулъ суалазул кумекалдалъун рагӀабазда гьоркьоб бухьен чӀезабизе, предложениял гӀуцӀизе;

– цоцазда рухьичӀел предлжениязул гӀуцӀи тексталдаса батӀа гьабизе;

– тартибалда лъечӀел предложенияздасан гӀуцӀараб тексталъул анализ гьабизе ва тексталъулъ гьезул тартиб чӀезабизе;

– тексталъул аслияб пикру загьир гьабизе ва тема бичӀчӀизе, тексталъе цӀар кьезе, абзацаздалъун тексталъул бутӀаби рихьизаризе, тексталъул бутӀабазул тартиб чӀезабизе;

– сураталдасан, суалазул кумекалдалъун, текст гӀуцӀизе;

– тексталъулъ загьир гьабураб аслияб пикруялъул ва гьелъул темаялъул кьучӀалада тексталъе цӀар кьезе;

– батӀи-батӀиял тайпабазул (хабариял, сипатиял ва пикриял) текстал цоцаздаса ратӀарахъизе;

– хабариял, сипатиял ва пикриял кӀудиял гурел текстал гӀуцӀизе;

– суалазул кумекалдалъун хабарияб тексталъул 30 – 45 рагӀи бугеб изложение хъвазе;

– гьаракь хӀарпалдаса батӀа гьабизе, хӀарпалъул цӀар битӀун абизе, рагӀулъги рагӀи тун къватӀибехун бугебги гьаракь битӀун абизе;

– рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратӀарахъизе;
– рахьдал мацӀалъул алфавиталъул хӀарпал абизе;

– рагӀулъ ударение бугеб слог батизе;

– рагӀулъ геминатал битӀун абизе ва гьел рихьизарулел хӀарпал битӀун хъвазе;

– рагӀулъ лабиалиял гьаркьал битӀун абизе ва хъвавулъ гьел рихьизарулел хӀарпал битӀун абизе;

– авар мацӀалъе хасал рагьукъал гьаркьал рагӀулъ битӀун абизе;

– **[ш] [щ]** гьаркьал битӀун абизе;

– **ъ, ь** хӀарпаз тӀубалеб хъулухъ бихьизабизе;

– **е, ё, ю, я** хӀарпаз тӀубалеб хъулухъ бихьизабизе;

– рагӀулъ слогазул къадар чӀезабизе, слогазул къадаралъухъ балагьун, рагӀаби тӀелазде рикьизе ва цоцазда дандекквезе;

– рагӀаби слогазде рикьизе, цо мухъида инчӀеб рагӀи цоги мухъиде, слогазде бикьун, босизе;

– алфавиталъул хӀарпазул цӀарал битӀун абизе, хӀарпал ва рагӀаби алфавиталъул тартибалда лъезе;

– словаралгун хӀалтӀулаго, алфавит лъаялдаса пайда босизе;

– фонетикияб разбор гьабизе (рагӀаби слогазде рикьи, ударение бугеб слог бати, рагӀулъ гьаркьазул ва хӀарпазул тартиб чӀезаби, **ицц, гъветӀ, учитель** гӀадал рагӀабазулъ гьаркьазулги хӀарпазулги къадар чӀезаби);

– лъазарурал битӀунхъваялъул къагӀидаби хӀалтӀизаризе;

– предметал (предметазул гӀаламатал, предметаз гьарулел ишал) ва гьезие жаваблъун рачӀунел суалал цоцаздаса ратӀарахъизе, ва гьел цо чӀванкъотӀараб каламалъул бутӀаялде рухьине;

– предметиял цӀарал ратизе, гьезул магӀна бичӀчӀизе, гьел каламалъулъ битӀун хӀалтӀизаризе, гьезул жинс ва цолъул ва гӀемерлъул форма бихьизабизе;

– гIадамазда, хIайваназда, шагьаразда, росабазда, гIоразда лъурал цIаразул бетIералда кIудияб хIарп хъвазе;

прилагательноял ратизе, гьезул магIна бичIчIизе, гьел каламалъулъ битIун хIалтIизаризе; гьел жинсалде, цолъул ва гIемерлъул формаялде хисизаризе;

– глаголал ратизе, гьезул магIна бичIчIизе, гьел каламалъулъ битIун хIалтIизаризе;

– цо магIнаялъул ва гIемер магIнаялъул рагIаби ратIа гьаризе;

– битIараб ва хъвалсараб магIнаялъул рагIабазда хадуб халкквезе;

– магIна гIагарал ва гIаксаб магIнаялъул рагIабазул хIакъалъулъ бичIчIи букIине.

ТЕМАТИКИЯБ ПЛАН

Авар мац1. 2 класс (34 часа)

	Дарсил тема	Саг 1тал	Дата	
			План	
	Раг1и. Текст. Предложение.	1		
	Гъаркьал ва х1арпал.	1		
	Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Рагьарал гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Е, Е, Ю, Я х1арпал.	1		
	Рагьукъал гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Й рагьукъаб гьаракь ва х1арп.	1		

	Контролияб диктант.	**1**		
	Авар мац1алъе хасиятал рагьукъал гьаркьал ва х1арпал.	1		
0	Геминатал. [КК], [К1К1], [ЧЧ] рагьукъал гьаркьал.	1		
1	[Ч1Ч1] рагьукъаб гьаракь.	1		
2	[СС] рагьукъаб гьаракь.	1		
3	[ХХ] рагьукъаб гьаракь.	1		
4	[ЦЦ], [Ц1Ц1] рагьукъал гьаркьал.	1		
5	[ЛЪЛЪ] рагьукъаб гьаракь.	1		
6	**Контролияб диктант.**	**1**		
7	Лабиалияйл гьаркьал.	1		
8	Ъ, Ь х1арпал.	1		
9	Алфавит.	1		
0	Раг1и ва слог.	1		
1	Ударение.	1		
2	К1алзул ва хъвавул калам.	1		
3	Предложение ва текст.	1		
4	Авар мац1алъе хасиятал гьаркьал ва геминатал.	1		
5	Калам цебет1езаби.	1		
6	**Контролияб диктант.**	**1**		

7	Предметияб ц1ар.	1		
8	Хасал ц1арал. Хасал ц1аразул бит1унхъвай.	1		
9	Прилагательное.	1		
0	Прилагательное жинс ва форма.	1		
1	Глагол.	1		
2	Глаголалъул заманаби.	1		
3	Лъаг1алида жаниб малъараб материал такрар гьаби.	1		
4	**Контролияб диктант.**	**1**		